

29.11.2016

Ühiskonnaõpetus ja kiiresti muutuv maailm

SULEV VALDMAA - Eesti Ühiskonnaõpetajate Seltsi juhatuse liige

Kiiresti muutuv maailm on laialt kasutatav keelend. Kooliõpilastele on teada, et see sisaldub ka riiklikus õppekavas. Tõepoolest – pensionieelikud näevad ajas tagasi vaadates, et maailm on nende elu ajal väga palju muutunud. Täna päeval kogevad aga nii vanemad kui noored inimesed lausa igapäevaselt toimuvaid muutusi. Areng tundub olema seejuures üha kiirenev. Füüsiliselt on teada, mis toimub lõpmatult kiirenevalt liikuvate süsteemidega. (Võibolla on mõni lugeja isegi lennanud noospõlves kiiresti pöörlevalt karusellilt maha?) Kiiresti muutuva maailma tõdemine riiklikus õppekavas peaks seega soovitatavalt andma haridusele ülesande aidata õppijal omandada teadmisi, oskusi ja arusaamu, mille abil tulla maailmas aset leidvate kiirete muutustega toime ja hoida ära kataklüsme.

Muutused ei puuduta üksnes tehnikat ja tehnoloogiat, vaid esitavad väljakutse kõikmõeldavatele teadmistele, oskustele ja väärtustele. Senistest oskustest, teadmistest ja väärtustest ei kao kiiresti muutuvas maailmas mitte miski, kuid elu ise teeb nendes inventuuri, paigutades olemasolevast midagi esiplaanile ja surudes midagi nõ muuseumisse või kolikambrisse. Loomulikult lisandub ka palju uut, millega tuleb osta arukalt ümber käia. Kool kui institutsioon peab suutma neid niikuinii toimuvaid muutusi tajuda, ning ennast nendele mõistusepärasel ja vajalikul viisil orienteerida. Eeskätt on see õppekavatöö valdkond.

Osaesin sügisel ühel üle-euroopalisel ühiskonnaõpetuse alasel üritusel. Meie aine asjus tuli kiiresti muutuv maailm mitut puhku kõne alla. Olulisteks teemadeks olid muidugi põgenike tulv Euroopasse, Brexit, terrorism ja üha pingestuv rahvusvaheline olukord. USA presidendivalimised olid siis veel toimumata. Räägitu põhjal tõdeti, et muu hulgas on toimunud ja toimub ka praegu nihe väärtustes. Inimeste ja valitsuste hoiakud on paljuski muutunud ning on edasises muutumises. Üle-euroopalikke väärtusi, mille ümber ja abil

võiks eeldada stabiilsust, ei ole suudetud intensiivsetele otsingutele ja katsetustele vaatamata rahuldavalt sõnastada.

Loogiline on eeldada, et kui inimesed on ühiskondlikult ja poliitiliselt kirjaoskajad, neis on kujunenud ühiskonna stabiilset arengut pooldavad kodanikuhoiakud, ning nad oskavad ja tahavad seda sõnades-tegudes väljendada, siis vastavalt tegutsedes hoitakse üha kiirenevalt muutuv maailm uppi lendamast. Niisugust kodanikku peaks kujundama haridussüsteem tervikuna, kuid i-le saab panna punkti kodanikuharidus. Viidatud üritusel kõnelesid aga Poola, Ungari ja Briti esindajad, et neis riikides on täheldatav riigi uudne soov kammitseda ühiskonnateadliku ja aktiivse kodaniku kujundamist koolis. Juhul kui see on tõsi, ja teades teisalt ka seda, et mitmetes riikides pole kodanikuharidust olnud ega ole ka praegu, siis on inimeste ettevalmistamine toimetulekuks kiiresti muutuvast maailmas laiemas plaanis kehvast olukorras.

Kuidas varustab Eesti kool õpilasi kiiresti muutuvast maailmas toime tulemiseks vajalike teadmiste, oskuste ja väärtushoiakutega? Korrektselt vastuse saab, kui alustada väikese tagasivaatega selle kohta, kuidas asjad on varem olnud, ning missugused hiljutised muudatused on meid tänasesse seisusse toonud. Pilguheit kogu hariduselus alates taasisesisvumisest kuni tänaseni toimunule on väga mahukas ettevõtmine. Ajaloo ja ühiskonnaõpetuse ainega tegelenule on paslik vaadata asjadele nende kahe aine seisukohast.

Käesoleva aasta juuni algul kaitses oma doktoritööd teemal „Muutused üldhariduskooli ajalooõpetuses alates 1987. aastast – nõukogulikust tänapäevaseks“ alates 1993. aastast kuni praktiliselt tänaseni ajalooharidust korraldanud ja suunanud Mare Oja. Asusin seda dissertatsiooni suure huviga lugema, sest lootsin näha professionaalselt koostatud ülevaadet, mis annaks pealkirjas esitatud kohta ammendava pildi. Läbilugemise järel valdas mind pettumus, sest pidin nõustuma ühe teise ajaloolase hinnanguga, kes ütles, et tegemist on laiendatud referaadiga, ja sellenagi pole kirjatöö kõige õnnestunum. Lugeja saab küll teada, et üldhariduskooli ajalooõpetuse korraldamises toimus alates 1987. aastast vilgas sebumine, kuid eeldatavaid analüüse ja nendel põhinevaid järeldusi, millest kasvaksid välja hinnangud tänasele seisule ja soovitusel edasiseks toimimiseks, pole leida.

Analüüsid ja soovitusel ei saa sellest tööst tekkida mitmel põhjusel. Oluliseks takistuseks on juba allikate valikki. Kui kirjeldused ja hinnangud põhinevad nii lähedases ajaloos toimunud sageli vaid ajaleheinformatsioonil, kui hinnanguid antakse üsna juhuslike arvamuseavalduste põhjal, kui vaikitakse maha või näidatakse puudulikult mõnesid protsesse ja institusioone ning teisalt paisutatakse mõõdutundetult üht-teist üle, siis ei ole niisugusest sisust võimalik midagi analüüsida ega selle põhjal soovitada. Doktoritöö puhul on kurjast ka puudulikult koostatud loendid, korrektselt pealkirjastamata tabelid jm tehnilisepoolne problemaatika. Inimesel, kes vastavat temaatikat tunneb, oli kaitsmise ajal ilmselt hoopis rohkem kasu dr Toomas Karjahärmi põhjalikust oponentimisest, ja sellest, kuidas doktoritöö kaitsja kriitikale reageeris, ning oma dissertatsiooni puudujääke kommenteeris ja üht-teist ka revideeris.

Küsid täna, kas me teame, kui edukas on Eesti ajalooõpetuse ja selle sõsaraine ühiskonnaõpetuse sünkroonis hoidmine kiiresti muutuva maailma poolt esitatavate väljakutsetega olnud, tuleb tunnistada, et ei tea. Lootust äratanud Mare Oja doktoritöö osutus vähekasulikuks. Tahaks kangesti saada teada, miks on ikka jätkuvalt hea ja õige praeguse ajalooõpetuse "pilt", kus põhikoolis ja gümnaasiumis õpitakse praktiliselt sama temaatikat kaks korda läbi, kus mõned ajad tagasi hulga tundidega õpetamiseks loodud ja mahuka õppematerjaliga kaetud maailma kultuuriloo kursus on redutseeritud vaid ühel poolaastal läbikapatavaks süsteemivaeseks silmapilguks, kus lõpuklassi viimase poolaasta ainekavast on põhimõtteliselt tehtud riigieksamiks kordamise ekstraeg, aga riigieksami ajaloo ei ole ju enam. Minu arvates on need vaid väga suure üldisuse astmes sõnastatud mõned probleemid paljudest. Need näitavad minu arvates paari aastakümne pikkust tahtmatust, suutamatust ja vastutamata.

Ja miks siis selle loo pealkirjas on sõna "ühiskonnaõpetus"? Aga sellepärast, et kuigi ajalooõpetajate selts lisas mõned aastad tagasi oma nimesse selle sõna, pole hea eeskuju järgimisest enesest ses asjas rohkemat tulu tõusnud. Tahaks loota, et kolleegid tegelikult teavad, et ajalugu ja ühiskonnaõpetus saavad olla koolis õppeained, mis teineteist toetavad ja täiendavad. Need aitavad õpilastel omandada sünergilist pilti kaasaja kiiresti muutuvast maailmast, ning pakuvad selles elamiseks vajalikku. Ka ajalugu õpitakse mitte mineviku, vaid oleviku ja tuleviku pärast!

Ajaloo ja ühiskonnaõpetuse praegu kehtivad ainekavad oleks aga nagu koostatud töörühmade poolt, kelle liikmetel oli keelatud teise rühma tööga tutvuda. Sünkroonsus, optimeeritus ja sünergia on sedavõrd madalad. Lisaks - kuidas on võimalik, et vabasse Eestisse sündinud ja siin üles kasvanud mitte-eesti noorte hulgas on murettegevalt palju siinsetesse asjadesse ignorantselt suhtujaid, kui nad on olnud kaksteist aastat Eesti kooli keskkonnas, ning sellest ajast enamiku aastate jooksul õppinud ajalugu ja ühiskonnaõpetust?! See asjaolu on muide ka rahvusvaheliselt välja paistnud ja minult on selle kohta küsitud.

Arvan, et põhimõtteline teema "Muutused üldhariduskooli ajalooõpetuses..." on ülioluline. See tuleks uuesti kirjutada, ja nii, et lugu oleks objektiivne, ammendav, ning edasise suhtes nõu andev. Samuti tuleks kirjutada uurimus "Muutused üldhariduskooli ühiskonnaõpetuses... ". Kui nende kokkuvõtete ja analüüside koostamiseks ei jätku aega ja jõudu doktoritööna, võivad need ju olla ka muus vormingus. Peaasi, et tulemus oleks tõsine. Ainult siis, kui teame möödunud toimunut, oskame me hinnata käesolevat. Siis on lootust kavandada oma edasist tegevust nii, et Eestis kooli lõpetanud inimesed oleks võimelised toime tulema kiiresti muutuvmas maailmas.